מאי דרש אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן [1][א](ואתא) מרבבות קדש אות הוא ברבבה שלו ורבי אבהו אמר [2]דגול מרבבה דוגמא הוא ברבבה שלו וריש לקיש אמר [3]ה' צבאות שמו אדון הוא בצבא שלו ורבי חייא בר אבא א"ר יוחנן [4]לא ברוח ה' ואחר הרוח רעש לא ברעש ה' ואחר הרעש אש לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה והנה ה' עובר [ב]ת"ר ששה דברים נאמרו בשדים שלשה כמלאכי השרת ושלשה כבני אדם שלשה כמלאכי השרת יש להם כנפים כמלאכי השרת וטסין מסוף העולם ועד סופו כמלאכי השרת ויודעין מה שעתיד להיות כמלאכי השרת יודעין ס"ד אלא שומעין מאחורי הפרגוד כמלאכי השרת ושלשה כבני אדם אוכלין ושותין כבני אדם פרין ורבין כבני אדם ומתים כבני אדם ששה דברים נאמרו בבני אדם שלשה כמלאכי השרת שלשה כבהמה שלשה כמלאכי השרת יש להם דעת כמלאכי השרת ומהלכין בקומה זקופה כמלאכי השרת ומספרים בלשון הקדש כמלאכי השרת שלשה כבהמה אוכלין ושותין כבהמה ופרין ורבין כבהמה ומוציאין רעי כבהמה: כל המסתכל בד' דברים רתוי לו שלא בא לעולם כו': בשלמא מה למעלה מה למטה מה לאחור לחיי אלא לפנים מה דהוה הוה ר' יוחנן ור"א דאמרי תרוייהו (א) משל למלך ב"ו שאמר לעבדיו בנו לי פלטירין גדולין על האשפה הלכו ובנו לו אין רצונו של מלך להזכיר שם אשפה: כל שלא חס על כבוד קונו רתוי לו שלא בא לעולם: מאי היא [ג]ר' אבא אמר זה [א]המסתכל בקשת רב יוסף אמר זה העובר עבירה בסתר (ב) מסתכל בקשת דכתיב [5]כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה הנגה סביב הוא מראה דמות כבוד ה' רב יוסף אמר זה העובר עבירה בסתר כדר' יצחק [ד]דאמר רבי יצחק כל העובר עבירה בסתר כאילו דוחק רגלי שכינה שנא' [6]כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי איני (ג) [ה]והאמר ר' אלעא הזקן אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו ילך למקום שאין מכירין אותו וילבש שחורין ויתעטף שחורין ויעשה מה שלבו חפץ ואל יחלל שם שמים בפרהסיא לא קשיא הא דמצי כייף ליה ליצריה הא דלא מצי כייף ליצריה דרש ר' יהודה ברבי נחמני מתורגמניה דריש לקיש כל המסתכל בג' דברים עיניו כהות בקשת ובנשיא [ב]ובכהנים בקשת דכתיב כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם הוא מראה דמות כבוד ה' בנשיא דכתיב [7]ונתת מהודך עליו (ד) המסתכל בכהנים בזמן שבהמ"ק קיים שהיו עומדין על דוכנן ומברכין את ישראל בשם המפורש דרש ר' יהודה ברבי נחמני מתורגמניה דריש לקיש מאי דכתיב [8]אל תאמינו ברע אל תבטחו באלוף אם יאמר לך יצר הרע חטוא והקב"ה מוחל (ה) אל תאמן (שנא') אל תאמן ברע ואין רע אלא יצר הרע שנאמר [9]כי יצר לב האדם רע ואין אלוף אלא הקב"ה שנאמר [10]אלוף נעורי אתה[ו]שמא תאמר מי מעיד בי אבני ביתו וקורות ביתו של אדם הם מעידין בו שנאמר [11]כי אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה (ו) וחכ"א נשמתו של אדם מעידה בו שנאמר [8]משכבת חיקך שמור פתחי פיך אי זו היא דבר ששוכבת בחיקו של אדם הוי אומר זו נשמה ר' זריקא אמר שני מלאכי השרת המלוין אותו הן מעידין בו שנאמר [12]כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך [ז](וחכ"א) אבריו של אדם מעידין בו שנאמר [13]ואתם עדי נאם ה' ואני אל: **מתני'** [ח](יוסי) בן יועזר אומר שלא לסמוך יוסף בן יוחנן אומר [ג]לסמוך יהושע בן פרחיה אומר שלא לסמוך ניתאי הארבלי אומר לסמוך יהודה בן טבאי אומר שלא לסמוך שמעון בן שטח אומר לסמוך שמעיה אומר לסמוך אבטליון אומר שלא לסמוך הלל ומנחם לא נחלקו יצא מנחם נכנס שמאי [ט]שמאי אומר שלא לסמוך הלל אומר לסמוך

הראשונים

מאי דרש. מהיכן הבין מקום השכינה שנזהר שלא הציץ שם. א"נ שלא טעה כמו שטעה אחר: **דוגמא.** דבר היכר העומד לדוגמא להראותו לומר כזה עשה לי ואין זה אלא דבר הניכר אף כאן מקומו ניכר: **ומה למטה.** והרי אמר ומתחת זרועות עולם (דברים לג) ואם שאל מי סבלן לא חס על כבוד קונו: לייטי עלה במערבא לא גרסינן לה: **כאילו דוחק רגלי השכינה.** אומר בלבו אין השכינה כאן וכתיב והארץ הדום רגלי: **למקום שאין מכירין אותו.** אין דעתו גסה עליו ושמא יקל כח יצרו וגם אם יחטא אין אדם נותן (ז) לב לפי שאינו חשוב בעיניהם וכן בלבוש שחורים: **דמצי כייף ליה ליצריה.** ובוטח על שהוא נחבא בסתר כאילו דוחק הרגלים: **היכא דלא מצי כייף ליה ליצריה.** טוב לו בצינעא מפרהסיא: **ומברכין את העם בשם המפורש.** שהשכינה שורה על קשרי אצבעותיהם: **אל תאמינו ברע.** האומר לך חטא: **ואל תבטחו באלוף.** לומר שימחול: **וכפיס.** חתיכת עץ כמו כפיסין בבבא בתרא (דף ג.): **אתם עדי.** הוא מעיד בעצמו בכל עוונות שאוכיח בפניו: **מתני' יוסי בן יועזר אומר שלא לסמוך.** בי"ט. וזו היא מחלוקת ראשונה שהיתה בחכמי ישראל: **יהושע בן פרחיה.** כולן דור אחר דור: **יצא מנחם.** בגמרא מפרש להיכן יצא: **נכנס שמאי.** להיות אב ב"ד תחתיו:

הראשונים

כבני אדם. הוה מצי למיחשב ישנים ומוליאין ריעי כבני אדם כדלקמן גבי דדמי לבהמה ואיכא למימר דהוי בכלל הני ואף לקמן לא הוה חשיב ליה אלא משום דבעי (ח) אשכחי' שלשה דומין לבהמה. הר"ר אלחנן: **ויעשה מה שלבו חפץ.** (ט) לגמרי משמע דמותר לו לאדם שיעשה חפצו בסתר ולא בפרהסיא ולא כפר"ח דשילהי פ"ק דקדושין (דף מ. ושם) דפירש דח"ו שהיה מתיר לעשות עבירה אלא קאמר ילבש שחורים וילך למקום אחר דלבישת שחורים והאכסנאות משברין לבו ולא יבא לידי עבירה ויוכל לעשות מעכשיו מה שלבו חפץ דודאי אין יצרו מתגבר עליו וסוגיא דשמעתא אינו משמע כדבריו הכא ובריש פרק בתרא דמועד קטן (דף יז. ושם):

בכהנים בזמן שבית המקדש קיים. מכאן קשה על פרש"י דפ"ג דמגילה (דף כד:) על ההיא דתנן (י) ידיו בוהקניות לא ישא כפיו ופי' משום שהעם מסתכלין בו ואמרינן בחגיגה המסתכל בכהנים בשעה שנושאין כפיהן עיניו כהות והא ליתא דמסקינן דוקא בזמן שבית המקדש קיים ואילו התם בגבולים מדמקשי מיניה בגמרא מההיא דהוה בשיבבותיה דרב הונא (י) והוה פריס ידיה ומשני דלמא דש בעירו הוה ונראה לפרש דאף בגבולין מיתסר משום היסח הדעת והכי איתא בירושלמי דהתם א"ר יוסי הדא אמרה שאסור להסתכל בכהנים בשעה שהם מברכין את העם א"ר חגי כלום אמר אלא משום היסח אנא מסתכל ולא מסחנא דעתאי:

יוסי בן יועזר כו'. בירושלמי אמר בראשונה לא היה מחלוקת אלא על הסמיכה בלבד ועמדו שמאי והלל ועשו ד' משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צורכן רבו מחלוקות בישראל ונחלקו לב' כיתות ויש לתמוה הרי נחלקו כבר בימי שאול על מלוה ופרוטה (סנהדרין יט.) ושמא כיון דשאול ובית דינו הוו סברי דעתו אמלוה ולא היה אדם חולק עליו רק לפי סברת דוד לא מתקרי מחלוקת ומה שאמר בירושלמי ועמדו שמאי והלל ועשו ד' לא מלינו בפ"ק דשבת (דף יד:) רק שלשה דברים שנחלקו בהן:

[י] **שנים** מזוגות האחרונים שאמרו לסמוך (כ) נשיאים הוו. ואל תתמה על הא דחשיב שמאי מקמי הלל והלל נשיא לכ"ע איכא למימר בהיות כי ג' מזוגות הראשונים אשר אמרו שלא לסמוך היו נשיאים ושמאי סבר כוותייהו נקט ליה בראשונה ואגב דנקט ליה הכא בראשונה חשיב ליה בכל מקום שמאי מקמי הלל והכא ליכא למיטעי לפי שנכנס במקום מנחם דחשיב אחר הלל וא"כ אב ב"ד היה וכן שמאי נמי הכי:

ארבה

עין משפט נר מצוה

יא א טוש"ע א"ח סי' רכט סעיף א:

יב ב מיי' פי"ד מהל' תפלה הל' ז סמג עשין כ טוש"ע א"ח סי' קכח סעיף כג:

יג ג מיי' פ"א מהלכות חגיגה הלכה ט:

◆

מוסף רש"י

הובא בעמוד הבא.

◆

רבינו חננאל

בכבודי מאי דרוש אמר ר' יוחנן ואתא מרבבות קודש אות הוא ברבבה שלו [ה' צבאות שמו] אדון הוא בצבא שלו אמר רבי יוחנן לא ברוח ה' ואחר הרוח רעש לא ברעש ה' ואחר הרעש אש לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה [והנה ד' עובר]: **ת"ר** ו' דברים נאמרו בשידין שלשה כמלאכים יש להן כנפים ושטין מסוף העולם ועד סופו ושומעין מה שעתיד להיות וג' כבני אדם פרין ורבין ואוכלין ושותין ומתין כבני אדם: ו' דברים יש בבני אדם יש בהן דעת ומהלכין בקומה זקופה ומספרין לשון קודש כמלאכים אוכלין ושותין ומוציאין רעי ופרים ורבים כבהמה. א) שאלו את בן זומא בתולה שעיברה מהו. מי חיישינן לדשמואל דאמר יכול אני לבעול כמה בתולות בלא דם. או דלמא הא דשמואל לא שכיחא [כו'] וחיישינן שמא באמבטי עיברה כו' פירוש אשה הרה שנבדקה ונמצאת בתולה מי אמרינן מביאה נתעברה כשמואל והריני קורא בה אשה כי תזריע וילדה זכר ב) וטמאה וחייבת [קרבן] לידה או דלמא אימור באמבטי של מרחץ נתעברה כגון שירד איש באותה האמבטי ופלט ש"ז וירדה אשה וקירבה באותה טיפה של ש"ז ונכנסה בתוך רחמה ונתעברה וזה מעשה נסים הוא ואינה טמאה לידה שאין אני קורא בה אשה כי תזריע. ומקשינן וכי הריון באמבטי כי האי גוונא מי משכחת לה והאמר שמואל כל שכבת זרע שאינו יורה כחץ אינה מזרעת ופרקינן כי אמר שמואל דבעינן יריית כחץ בעת שפולטה האיש וזו הש"ז האיש שפלטה באמבטי יורה כחץ הוה ולא איפשיטא ושמעינן שנמצאת אשה הרה ובעת לידה לא היתה יכולה לילד שאמרו כי היא בתולה וקרעו לה הנשים בדינר של זהב אותם המסוככין המלואין דם בתולין וילדה: **מתני'** כל המסתכל בד' דברים ראוי לו כאילו לא בא לעולם. פי' טוב ממנו הנפל שלא בא לעולם כי אין לאדם להתעסק אלא [במה] שנצטוה להכיר קונו בעשיית חוקיו ומשפטיו כי עשיית משפט וצדקה הם ידיעתו של הקב"ה כדכתיב בעשיית צדקה ומשפט הלא הוא הדעת אותי נאום ה' ולעשות מצותיו ותורותיו אבל להסתכל לידע מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור לא. כי לא נתנה רשות לאדם להתעסק אלא בדבר שהוא מן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים ולא בדברים אחרים. בשלמא מה למעלה ומה למטה ומה לאחור יש להימנע דלמא אתי להטיח מילין כלפי למעלה. אלא לפנים מאי איכפת לן [מה] דהוה הוה. ומשני ר' יוחנן ור' אלעזר משל למלך ב"ו כו'. כל שלא חס על כבוד קונו ראוי לו כאלו לא בא לעולם מאי היא רבה אמר זה המסתכל בקשת ואומר כגון זה דמות ה' שנא' כמראה הקשת אשר יהיה בענן וגו' רב יוסף אמר זה העובר עבירה ומסתתר מבני אדם ואינו חושש לכבודו של מקום שנסתרות לפניו כגלויות וכדרבי יצחק [דאמר] העובר עבירה בסתר כו' שנמצא גונב דעת הבריות ואינו חושש לכבודו של מקום ומקשינן איני כי העובר עבירה בסתר יותר הוא רע מן העובר בגלוי. והתניא [ר'] אילעאי הזקן אומר אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו כו' ח"ו שאילעאי הזקן התיר לעבור עבירה כלל אלא כך א' אם ראה אדם שיצרו מתגבר עליו באכילה ובשתיה ובמיני זמר ומתיירא שמא ישתכר ויבא לידי עבירה התיר לו לילך למקום אחר וילבש שחורים כל זה כדי לשבור את יצרו שהאכסניא לבו שבור כדאמרינן כלבא בלא מאתיה שב שנין

מסורת הש"ס

א) [צ"ל ואתה], ב) [אדר"נ פל"ז והרמב"ן בפי' החומש פרשת אחרי פסוק ולא יזבחו לשעירי' האריך בביאור הגדה זו], ג) קדושין מ. ע"ש, ד) קדושין לא., ה) מו"ק יז. קדושין מ., ו) תענית יא:, ז) [צ"ל ר"א וכ"א בתענית], ח) [צ"ל יוסף וכ"א תמורה טו:], ט) שבת טו., י) [צ"ל כהן שיש בידיו מומין], כ) (שייך לע"ב),

◆

תורה אור השלם

1. וַיֹּאמַר יְיָ מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ: דברים לג ב
2. דּוֹדִי צַח וְאָדוֹם דָּגוּל מֵרְבָבָה: שיר השירים ה י
3. כִּי מֵעִיר הַקֹּדֶשׁ נִקְרָאוּ וְעַל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נִסְמָכוּ יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ: ישעיהו מח ב
4. וַיֹּאמֶר צֵא וְעָמַדְתָּ בָהָר לִפְנֵי יְיָ וְהִנֵּה יְיָ עֹבֵר וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק מְפָרֵק הָרִים וּמְשַׁבֵּר סְלָעִים לִפְנֵי יְיָ לֹא בָרוּחַ יְיָ וְאַחַר הָרוּחַ רַעַשׁ לֹא בָרַעַשׁ יְיָ: וְאַחַר הָרַעַשׁ אֵשׁ לֹא בָאֵשׁ יְיָ וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל דְּמָמָה דַקָּה: מלכים א יט יא
5. כְּמַרְאֵה הַקֶּשֶׁת אֲשֶׁר יִהְיֶה בֶעָנָן בְּיוֹם הַגֶּשֶׁם כֵּן מַרְאֵה הַנֹּגַהּ סָבִיב הוּא מַרְאֵה דְּמוּת כְּבוֹד יְיָ וָאֶרְאֶה וָאֶפֹּל עַל פָּנַי וָאֶשְׁמַע קוֹל מְדַבֵּר: יחזקאל א כח
6. כֹּה אָמַר יְיָ הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי וְאֵי זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי: ישעיהו סו א
7. וְנָתַתָּה מֵהוֹדְךָ עָלָיו לְמַעַן יִשְׁמְעוּ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: במדבר כז כ
8. אַל תַּאֲמִינוּ בְרֵעַ אַל תִּבְטְחוּ בְּאַלּוּף מִשֹּׁכֶבֶת חֵיקֶךָ שְׁמֹר פִּתְחֵי פִיךָ: מיכה ז ה
9. וַיָּרַח יְיָ אֶת רֵיחַ הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל לִבּוֹ לֹא אֹסִף לְקַלֵּל עוֹד אֶת הָאֲדָמָה בַּעֲבוּר הָאָדָם כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו וְלֹא אֹסִף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת כָּל חַי כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי: בראשית ח כא
10. הֲלוֹא מֵעַתָּה קָרָאת לִי אָבִי אַלּוּף נְעֻרַי אָתָּה: ירמיהו ג ד
11. כִּי אֶבֶן מִקִּיר תִּזְעָק וְכָפִיס מֵעֵץ יַעֲנֶנָּה: חבקוק ב יא
12. כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ: תהלים צא יא
13. אָנֹכִי הִגַּדְתִּי וְהוֹשַׁעְתִּי וְהִשְׁמַעְתִּי וְאֵין בָּכֶם זָר וְאַתֶּם עֵדַי נְאֻם יְיָ וַאֲנִי אֵל: ישעיהו מג יב

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' דאמרי תרוייהו למה"ד משל למלך: (ב) שם רב יוסף אמר זה העובר עבירה בסתר. נ"ב ס"א רבה אמר כל המסתכל בקשת צריך שיפול על פניו דכתיב כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם וכו' ואראה ואפול על פני וכו' לייטי עליה במערבא משום דמיחזי כמינות אלא לימא ברוך זוכר הברית הרואה את הקשת צריך לברך מאי מברך ברוך זוכר הברית רבי ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר ברוך זוכר הברית נאמן בבריתו וקיים במאמרו: (ג) שם איני והא תניא רבי אלעא הזקן אומר אם רואה וכו' עליו בכל יום וילך למקום: (ד) שם מהודך עליו בכהנים בזמן שבית המקדש קיים בשעה שהיו כל"ל ותיבת המסתכל נמחק: (ה) שם מוחל לך אל תאמין וכו' האדם רע מנעוריו ואין אלוף: (ו) שם וכפיס מעץ יעננה רבי זריקא אומר נשמתו וכו' זו נשמה תניא רבי שילא אמר שני מלאכי השרת: (ז) רש"י ד"ה למקום וכו' נותן לו לב: (ח) תום' ד"ה כבני וכו' דבעי לאשכוחי שלשה: (ט) ד"ה ויעשה מה שלבו חפץ משמע דמותר לו לאדם שיעשה לגמרי חפצו וכו' דסוגיא: (י) ד"ה בכהנים וכו' דרב הונא דהוה פריס וכו' נראה לפרש וכו' כלום אמרו אין מסתכלין אלא משום היסח הדעת אנא מסתכל: (כ) ד"ה ושנים וכו' לסמוך היו נשיאים ואל תתמה וכו' בהיות. נ"ב ואע"ג דאבטליון נמי סבר שלא לסמוך לא נקיט ליה בראשונה [דאיכא למיטעי דהוה נשיא] משא"כ בשמאי דליכא למיטעי:

א) שייך לדף יד ע"ב. ב) מדברי רבינו נראה דלא גרס מהו לכה"ג רק בתולה שעיברה מהו סתם ומפ' דמבעיא ליה לענין טומאת לידה וקרבן.